

**SINERGETIK YONDASHUV ORQALI BOSHLANG‘ICH TA‘LIM
JARAYONIDA SHAXSIY VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARNI
RIVOJLANTIRISH**

Qodirov Husniddin Xusanjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda sinergetik yondashuvning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Hozirgi kunda ta‘lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini anglash, jamoada ishlash, ijtimoiy muhitga moslashish, muloqot madaniyatiga ega bo‘lish kabi hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Sinergetik yondashuv ta‘lim jarayonini o‘zaro bog‘langan, doimiy rivojlanib boruvchi yaxlit tizim sifatida talqin etib, o‘quvchi shaxsining individual va jamoaviy rivojlanishini uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Tezisdagi ushbu yondashuvning mohiyati, pedagogik imkoniyatlari hamda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sinergetik yondashuv, boshlang‘ich ta‘lim, shaxsiy kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya, hamkorlik, mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati, interaktiv ta‘lim

Bugungi kunda ta‘lim mazmunini takomillashtirish, uni zamonaviy talablar asosida tashkil etish, ayniqsa, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi esa bu jarayonning eng muhim bo‘g‘ini hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqish, atrof-muhitni anglash, muloqotga kirishish, hamkorlik qilish, mustaqil qaror qabul qilish kabi sifatlar shakllanadi. Shu bois boshlang‘ich ta‘limda nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini izchil rivojlantirish zarur.

Shaxsiy kompetensiya o‘quvchining o‘z imkoniyatlarini anglay olishi, o‘z faoliyatini rejalashtirishi, mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishi, o‘z xatti-harakatlariga mas‘uliyat bilan yondasha olishini ifodalaydi. Ijtimoiy kompetensiya esa o‘quvchining jamoadagi o‘rnini anglash, tengdoshlari va kattalar bilan samarali munosabat o‘rnatish, hamkorlikda ishlash, boshqalarning fikrini hurmat qilish, muomala madaniyatiga amal qilish kabi ko‘nikmalarni qamrab oladi. Mazkur kompetensiyalarni rivojlantirish boshlang‘ich ta‘limning muhim vazifalaridan biridir.

Sinergetik yondashuv pedagogik jarayonni murakkab, ochiq, o‘zaro ta‘sirga asoslangan tizim sifatida ko‘rib chiqadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, ta‘lim jarayonidagi barcha komponentlar o‘qituvchi, o‘quvchi, mazmun, metod, vosita va muhit bir-biri bilan uzviy aloqada bo‘ladi. Natijada dars jarayoni oddiy bilim uzatish tizimidan ko‘ra, o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqaruvchi, ijodiy fikrlashini rivojlantiruvchi va jamoaviy faoliyatga undovchi dinamik tizimga aylanadi.

Boshlang'ich ta'limda sinergetik yondashuvni qo'llash o'quvchilarning darsda faol ishtirokini ta'minlaydi. Masalan, kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlar asosida topshiriqlar bajarish, rolli o'yinlar, munozaralar, loyiha ishlari va refleksiya usullaridan foydalanish orqali o'quvchilarda o'z fikrini erkin ifodalash, boshqalarni tinglash, umumiy qarorga kelish, vazifalarni taqsimlash va jamoa manfaatini hisobga olish kabi ko'nikmalar rivojlanadi. Bu esa bevosita ijtimoiy kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, sinergetik yondashuv o'quvchining shaxsiy rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki bunday ta'lim jarayonida o'quvchi tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlovchi, tahlil qiluvchi va xulosa chiqaruvchi faol subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa unda mustaqillik, mas'uliyat, tashabbuskorlik, o'ziga ishonch va o'z-o'zini nazorat qilish kabi sifatlarini shakllantiradi.

Sinergetik yondashuvning yana bir muhim jihati shundaki, u fanlararo integratsiyani kuchaytiradi. Ya'ni ona tili, o'qish, tarbiya, tabiatshunoslik va boshqa fanlar mazmuni o'zaro bog'langan holda tashkil etilsa, o'quvchi voqelikni yaxlit holda anglay boshlaydi. Bu esa uning tafakkur doirasini kengaytiradi, real hayotiy vaziyatlarga moslashuvchanligini oshiradi va ijtimoiy faolligini kuchaytiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda sinergetik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'zaro hamkorlikka tezroq kirishadi, sinfdagi psixologik muhit yaxshilanadi, o'quvchilarning darsga qiziqishi ortadi, bilimlarni egallash jarayoni faollashadi. Ayniqsa, uyatchan yoki sust o'quvchilar ham guruhli ishlarda asta-sekin faollashib, o'z imkoniyatlarini namoyon eta boshlaydi. Bunday holat ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, har bir o'quvchining shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Demak, sinergetik yondashuv boshlang'ich ta'lim jarayonida shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratadi. U ta'limning mazmuni, metodlari va shakllarini o'zaro uyg'unlashtirib, o'quvchilarni faol, mustaqil, muloqotga kirisha oladigan va jamoa bilan ishlashga tayyor shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sinergetik yondashuv boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'ziga ishonchi, jamoada ishlash ko'nikmasi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligini oshiradi. Natijada ta'lim jarayoni yanada mazmunli, samarali va o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan tus oladi. Shuning uchun boshlang'ich ta'lim amaliyotida sinergetik yondashuv asosida darslarni tashkil etish, interaktiv metodlardan keng foydalanish hamda o'qituvchilarning bu boradagi metodik tayyorgarligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. **Pedagogik psixologiya asoslari.**
2. Dewey J. **Experience and Education.** New York: Macmillan, 1938.
3. Bruner J. **The Process of Education.** Cambridge: Harvard University Press, 1960.
4. Haken H. **Synergetics: An Introduction.** Berlin: Springer, 1983.
5. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha ilmiy-metodik manbalar.
6. Boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha mahalliy va xorijiy tadqiqotlar.

